

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Обґрунтовано необхідність використання вітчизняного й світового досвіду для підвищення якості освіти в епоху глобалізації.

Ключові слова: освіта, трансформація освіти, синергетика.

Глобалізаційні явища сьогодні охоплюють найважливіші процеси соціального й економічного розвитку країн світу, сприяють прискоренню їх модернізації. Основним засобом виробництва при цьому стає інтелект людини, її творчий потенціал, а тому особливої актуальності в умовах сьогодення набуває освіта.

Не стоїть осторонь глобалізаційних впливів й освіта України. У державних національних програмах “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті наголошується на необхідності постійного підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу, інтеграції вітчизняної освіти в європейський та світовий освітній простір.

Інтеграційні процеси вимагають вирішення завдань, пов’язаних із необхідністю теоретичного осмислення вітчизняного та світового досвіду, поповнення педагогічної теорії й практики новими ідеями та підходами, що забезпечують освітню підготовку, конкурентоспроможну і стандартну для представників розвинутих країн.

Метою статті є обґрунтування необхідності використання вітчизняного і світового досвіду для підвищення якості освіти в епоху глобалізації.

Інтегративні процеси в сучасній освіті зумовлюють постійне її вдосконалення, а для цього необхідно дедалі глибше вивчати й переосмислювати всі теоретичні і практичні здобутки як мислителів минулого, так і сучасної педагогічної думки. Певним чином педагогіка завжди синтезувала, поєднувала в собі ідеї виховання, висловлені Сократом, Платоном, Арістотелем, Демокритом, М. Монтенєм, Я.-А. Коменським, Дж. Локком, Ж.-Ж. Руссо, І. Кантом, Г. Сковородою, К.-А. Гельвецієм, Й.-Г. Песталоцці, Й.-Ф. Гербартом, Ф.-В.-А. Дістервегом, Р. Оуеном, Дж. Дьюї та ін. Відтак, попри все розмаїття підходів, як теоретичних, так і практичних, у різні часи успадковувалося розуміння необхідності захисту національної школи і педагогіки, яке характерне для багатьох відомих педагогів та інших провідних дослідників і практиків минулого і сучасності. Підтвердження – праці педагогів К. Ушинського, П. Лесгафта, Ф. Каптерєва, С. Гессена, А. Наторпа, Г. Ващенко, С. Русової, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін. Процес таких роздумів спостерігається й у сучасній науковій думці України. Свідчення цього – поява ряду праць з такою проблематикою [1–3; 8; 9; 11, с. 14–23]. Проте, незважаючи на незаперечне значення досліджень запозичення зарубіжного досвіду, у контексті розвитку освіти ця проблематика розглянута недостатньо, і дефіцит її обґрунтування залишається відчутним, хоча й відомі численні розвідки у цьому напрямі.

Головний акцент сучасної педагогіки сфокусований на з'ясуванні такого: чи може усталений зарубіжний досвід допомогти у вирішенні актуальних проблем вітчизняної системи освіти, сприяти уникненню помилок чи спричинити втрату її національної своєрідності? Звісно, доцільність запозичення зарубіжного досвіду дасть змогу дізнатися не лише щось нове про діяльність своїх зарубіжних колег, економлячи таким чином зусилля дослідників, але й осмислити власний досвід і знання, намітити нові перспективи для подальшого розвитку вітчизняної педагогічної науки та освітньої практики, адже наукові здобутки освіти у сучасних умовах розглядаються як один із вагомих чинників забезпечення якісних параметрів функціонування національних систем освіти з урахуванням світових аналогів та зразків. Крім того, зарубіжний досвід дає можливість “оцінити іншого” з метою порівняти себе з ним, зазирнути в іншого, “як у дзеркало”, у якому відбиваються власні переваги і недоліки [5]. Ця доцільність пов'язана зі зростаючим взаємозв'язком і взаємозалежністю між державами світу в епоху глобалізації, інтернаціоналізацією економіки, культури та науки, загостренням глобальних проблем, вирішення яких неможливе без виходу за національні рамки.

Використання зарубіжного досвіду у згадану епоху сприяє формуванню освітньої системи з урахуванням світових стандартів, що забезпечить конкурентоспроможність і освітньої системи загалом і кожного, хто навчається у межах цієї системи, зокрема.

На жаль, слід зазначити, що глобалізація означає передусім домінування більш розвинутих держав над менш розвинутими, транснаціональних корпорацій над національними та локальними економічними й фінансовими об'єднаннями та асоціюється з колоніалізмом та неокolonіалізмом. У такому сенсі глобалізація веде до використання природних багатств інших країн, руйнації навколишнього середовища, гомогенізації культури та повсякденного життя, а отже, є загрозою культурній і національній ідентичності країн, у тому числі у сфері освіти. Це створює умови для розвитку національного й релігійного фундаменталізму, ксенофобії, соціальних та етнічних конфліктів.

Глобалізація зумовлює суперечності, у процесі подолання яких розвивається сучасна освіта. У доповіді голови міжнародної комісії ЮНЕСКО з питань освіти Жака Делора на 45-й сесії Міжнародної конференції з питань освіти (Женева, 1996 р.) зосереджена увага на одній із таких суперечностей – між глобальним і локальним. У доповіді мова йде про те, що глобалізація постійно наступає, лякаючи багатьох людей, які бояться втратити ідентичність у глобальному суспільстві і протестують проти нових реалій та намагаються дотримуватися усталених норм життя. У цьому контексті завдання педагога полягає в тому, щоб зберегти ідентичність кожної нації, кожного народу і підготувати молоде покоління до життя в глобалізованому суспільстві.

Перед Україною як суверенною державою постає першочергове завдання утвердження своїх позицій у сучасному світовому співтоваристві.

Для цього необхідна відповідність загальноприйнятим критеріям демократичності, якості життя, стійкого розвитку. Найважливіші зміни системи освіти та пріоритетні напрями реформування сьогодні пов'язані з впливами глобалізації, серед яких є й такі:

- перенесення на соціальну сферу в цілому та на освіту зокрема неоліберальної ідеології, яка є характерною для глобальної економіки;
- розвиток НТП та інформаційних технологій, що об'єктивно зумовлюють можливість інтеграційних процесів в освітніх системах на регіональному та глобальному рівнях;
- прагнення світового співтовариства до формування в сучасних умовах нових глобальних цінностей – цінностей загальнолюдської культури, серед яких провідними мають стати не влада сильного і багатого, а гуманізм, толерантність, повага до представників інших культур, націй, рас, релігій, схильність до співпраці з ними, до взаємозбагачення культур;
- вестернізація (американізація) духовних цінностей, що пов'язана з домінуючою позицією західної цивілізації в економічному, науково-технічному та політичному житті людства [13].

Глобалізація в освітній сфері (як суто педагогічне явище) може трактуватися, передусім, як інтеграція зусиль педагогів та освітніх діячів різних країн з метою вирішення провідних суперечностей сучасної епохи, координація зусиль з метою оптимізації педагогічного процесу в навчальних закладах усіх рівнів та освітніх систем у цілому [13]. Процес глобалізації стимулює об'єднання освітніх систем у єдиний простір. Науково-технічний прогрес, поява нових технологій та інформатизація формують новий образ освітнього простору завдяки тому, що глобальне суспільство має бути глобально-інформаційним.

Чи є прагнення до єдності освітніх стандартів надбанням нашого часу? Мабуть, ні, адже якщо розглядати проблеми сучасної освіти як кризи у процесі становлення та розвитку соціокультурної системи, а саме для такої інтерпретації є підґрунтям синергетика, то стає зрозумілим, що кризові явища є не тимчасовими станами, а закономірним шляхом розвитку та необхідною умовою еволюції. Крім того, досягнення науки сучасності свідчать на користь того, що кількісну кризу неможливо подолати шляхом кількісних (лінійних) змін у межах попередньої якості, вона долається лише на новому якісному рівні, перехід на який пов'язаний із нелінійними ефектами розвитку чи мислення [6, с. 218].

У цьому контексті був сформульований закон супервідбору, який передбачає дві протилежні тенденції в розвитку соціальних систем: 1) прагнення соціальних систем до рівноваги; 2) постійне прагнення до змін, тобто до відносної стійкості нових усталених утворень.

Охарактеризуємо ці тенденції. Перша тенденція зумовлена зв'язком соціального відбору з принципом стійкості (рівноваги), друга – породжена в результаті подолання старих соціальних суперечностей новими, які й надають розвиткові нового імпульсу. Це відбувається за таких умов, коли в процесі розвитку спостерігається зменшення гостроти суперечностей. Тоб-

то, по-перше, суперечності виникають на основі більш глибокої єдності елементів системи (їх вищої інтеграції в ціле); по-друге, коли зменшується ступінь суперечності між протидіючими причинами; і по-третє, коли зменшується кількість жертв, необхідних для подолання суперечностей [6, с. 220].

Стосовно освіти ці тенденції виявляються як збереження, тобто передача без спотворень необхідної інформації, та мінливість як нетипове пристосування системи до непередбачуваних змін у процесі пошуку нової інформації про середовище існування [6, с. 220].

Слід визнати, що відмінність інтегративних процесів в освіті минулого і сучасності полягає лише в їх інтенсивності. Дійсно, якщо промислова революція минулого століття потребувала ліквідації неграмотності і широкого розвитку початкової освіти, то сучасна науково-технічна революція вже в середині ХХ ст. об'єктивно висунула вимогу створення системи масової середньої освіти, а в кінці цього століття – масового залучення молоді до різних видів навчання після загальноосвітньої школи. Природно, що питання підвищення освітнього рівня і перепідготовки кадрів стали сьогодні складовою планів модернізації виробництва і створення нових технологій.

Для досягнення змін у сфері вітчизняної освіти важливими є дослідження історичного плану. Причому йдеться про вивчення не лише її провідних діячів, а й менш відомих педагогів-практиків, адже саме таким чином можна зрозуміти всю потужність вітчизняної педагогічної науки і практики. Наприклад, друга половина ХІХ – початок ХХ ст. позначилися значним піднесенням українського національного руху на західноукраїнських землях. Існує значна кількість історико-педагогічних праць (Б. Гречин, Т. Завгородня, Ю. Калічак, О. Каськів, М. Кляп, В. Ковальчук, І. Курляк, Р. Михайлишин, Н. Пастушенко, З. Саф'янюк, Б. Ступарик, Б. Трофим'як, І. Червінська та ін.), присвячених розкриттю педагогічних поглядів, освітньої діяльності щодо реалізації виховної функції навчання західноукраїнських педагогів згаданого періоду. У цих працях йдеться про значення галицьких освітян у становленні та розвитку українського шкільництва [12]. Педагогічні погляди галицьких освітян мали колосальний вплив на формування нової генерації українських учителів, відданих справі рідного народу, на розгортання національної освіти й виховання, на дальший розвиток прогресивної педагогічної думки в Галичині, а разом із нею у всій Україні, оскільки вся їхня творчість була проїнята глибокою народністю, гуманізмом і патріотизмом.

Слід зауважити, що центром першої хвилі національного відродження спочатку був не Львів, де панували німецька і польська культури, а провінційний Перемишль. Саме тут, навколо місцевого греко-католицького владики – єпископа Івана Снігуровського, у 20–30-х рр. ХІХ ст. згуртувалося невелике коло української інтелігенції [7, с. 209]. Їхніми зусиллями були створені початкові школи, з'явилися перші граматики української мови Івана Могильницького (1822), Йосипа Лозинського (1833), Йосипа

Левицького (1834). До представників цієї інтелігенції належать М. Шашкевич (1811–1843 рр.), І. Вагилевич (1811–1866 рр.), Я. Головацький (1814–1888 рр.), які продовжили боротьбу за українську мову, літературу та школу, видання книг рідною мовою у 30-х рр., вважали народну освіту найважливішою і найпотрібнішою для народу. У 1832 р. вони створили гурток “Руська трійця”, який став провісником національно-культурного відродження на західноукраїнських землях.

Першоджерелом педагогічних поглядів представників гуртка “Руська трійця” стали українська народна педагогіка, прогресивні знахідки шкільництва княжої доби, а також учителів Острозької й Києво-Могилянської академій, шкіл церковних, братських, пересувних, монастирських, козацьких, січових, народних. Педагогічні погляди цих діячів були самобутніми, галицькими, проте вони втілювали всеукраїнський виховний ідеал та педагогічне переконання, що “русин Галичини є часткою великого українського народу, який має свою історію, мову і культуру” [10, с. 238].

Важливо зазначити, що виховним орієнтиром у педагогічних поглядах “Руської трійці” було протистояння добра злу. Головна мета – пробудження в українців національної свідомості, прагнення до власної державності, утвердження в житті й поведінці дітей і молоді народних чеснот та норм християнської моралі. Ідеал – освічений українець, пройнятий власною національною і людською гідністю в ім’я щастя України [9, с. 239]. Дбали про розвиток народної освіти О.В. Духнович (1803–1865), П.О. Куліш (1819–1897), М.О. Корф (1834–1883), Ю.А. Федькович (1834–1888), Б.Д. Грінченко (1863–1910), С.В. Васильченко (Панасенко) (1879–1932), І.Я. Франко (1856–1916), Т.Г. Лубенець (1855–1936), Г.Г. Ващенко (1878–1967) та ін. Лише, ґрунтуючись на здобутках минулого і сьогодення, можна впевнено дивитися у глобалізаційне майбутнє.

Чи слід стояти національній педагогіці й освіті осторонь глобалізаційних процесів? Дійсно, глобалізація не є єдиною тенденцією розвитку політичного, соціально-економічного та культурного життя людства. Їй повсякчас протистоїть локалізація. У сучасному світі розвивається культурний локалізм як тенденція, протилежна глобалізації. Адже, з одного боку, глобалізація посилює культурну гомогенність, що виявляється у збільшенні кількості універсальних явищ – таких як освіта, наука, спорт, туризм, мода, а з іншого боку, нерівномірність перебігу глобалізаційних процесів породжує в суспільстві захисну реакцію у формі підтримки локальних культур.

Існує й інший шлях розвитку, що передбачає своєрідне поєднання процесів глобалізації та локалізації в розвитку людства, зближення глобального з локальним. Для означення такої ситуації англійський учений Р. Робертсон упровадив поняття – глокалізація [4, с. 41]. Такий теоретичний конструкт покликаний відобразити і пояснити складний процес переплетення глобальних тенденцій суспільного розвитку з локальними культурними особливостями. Глобалізація в цьому контексті сприймається відносно локального як щось зовнішнє і розглядається як фактор, що спричинює зіткнення локальних культур або зіткнення локальностей. Водночас лока-

льне і глобальне розглядаються як внутрішньо взаємопов'язані протилежності, що жодним чином не виключають одна одну.

Національна освіта має спрямовуватися на захист власної своєрідності і запозичення досвіду у формі інтеріоризації, що передбачає перетворення зовнішніх знань у внутрішні, власні.

Висновки. При вивченні зарубіжного досвіду необхідно виходити з того, що не існує такої освітньої практики, яка могла б служити еталоном для всіх країн. Процес освоєння зарубіжного досвіду необхідний передусім для пошуку власних підходів до вирішення освітніх проблем з урахуванням історичних національних особливостей і економічних можливостей України.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту. Статті, нариси, інтерв'ю / В.П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2004. – 804 с.
2. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій / В.П. Андрущенко, М.Л. Михальченко. – 2-е вид. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: сходження до духовності / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
4. Васюк О.В. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. – К. : ДАКККІМ, 2008. – 291 с.
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. К. Кремень ; Академія пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Євтодюк А.В. Синергетично-футурологічний вимір сучасної філософії освіти / А.В.Євтодюк // Практична філософія. – 2004. – № 3 (13). – С. 218–228.
7. Історія України / відп. ред. Ю. Сливка ; керівник авт. кол. Ю. Зайцев. – 4-те вид. – Львів : Світ, 2003. – 520 с.
8. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
9. Лутай В. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник / В. Лутай. – К. : Центр “Магістр – S” Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
10. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко ; [за ред. О.О. Любара]. – К. : Знання, КОО, 2003. – 450 с. (Вища освіта ХХІ століття).
11. Михальченко М.І. Освіта і наука: пошуки нових парадигм модернізації / М.І. Михальченко ; [гол. ред. В.П. Андрущенко] // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001. – № 2. – С. 14–23.
12. Початки національного відродження на західноукраїнських землях у першій половині ХІХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10641.html>.
13. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка : навч. посіб. / А.А. Сбруєва. – Суми : Ред. вид. відділ СДПУ, 1999. – 300 с.

Ашиток Н.И. Проблемы современного образования в эпоху глобализации

Обоснована необхідність використання отечественного и мирового опыта для повышения качества образования в эпоху глобализации.

Ключевые слова: образование, трансформация образования, синергетика.

Ashitok N. Problems of modern education in the conditions of globalization

The necessity of use of domestic and world experience is grounded for upgrading education quality in times of globalization.

Key words: education, transformation of education, synergetics.